

Stadsresor.

För att låta det nu uppväxande folket få någon kännedom om hur det tillgick för en 60 å 70 år sedan här i Småland, när de för sin existens fingo ge sig av på resor med varjehanda varor härifrån och till Skåne antingen med smör, talg och olika, som de hade samlat ihop för att sälja antingen i Hälsingborg eller Lund eller Malmö eller Landskrona. Dessa städer utgjorde försäljningsort för de varor de hade att avyttra, och som en sådan resa krävde en 14 dagar, så vill jag berätta, att det hade många svårigheter med sig och tillika mycket annat, som skulle företagas med tillrustning för en sådan resa och dess utstyrsel med både ett och annat, som jag här vill berätta. Dels har jag i minne, hur därvid tillgick, men särskilt vill jag berätta om en sådan resa, som jag själv har gjort på hösten 1854 eller för 50 år sedan. Det var till Malmö. Några dagar innan en sådan resa var färdig att ge sig av med, och då resällskapet var bestämt, började man med att laga sig i ordning för resan. Hästen skulle skos, seldom göras i ordning, och

Skriv endast på denna sida!

det var i behov, ty remdonen utgjordes av bastrep, vagnen göras i ordning och repareras, så att den var stark nog för en sådan resa. Fyra stora säckar stöppades med hö till foder åt hästen, och de skulle stoppas så hårda som stackana. - Även inom huset var att styra med. Husmodern skulle baka bröd till körkarlen för resan, även koka kött och fläsk samt baka ett par pannkakor. Sedan var det även hennes göromål att packa det i ett skrin, kallat för färaskrin, liknande en mindre kista, och när hon nedpackade matförrådet, skulle ~~att~~ ej det nödvändigaste förglömmas, nämligen brännvinskuttingen, som skulle vara väl fylld med brännvin. En sådan kutting var gjord av ek och var en 8 å 9 tum i diameter men knappt 4 tum hög, och däri var fäst en liten järnkedja, fastgjord vid kuttingen, så att den kunde hängas vid vagnshäken. Dessutom skulle även husmodern skicka med nål och tråd samt en syl och bektråd till att laga det med, som möjligen kunde gå sönder. Även skulle en hava ljus och lykta med sig. Medan husmodern skötte om vad som fordrades till matförråd för den, som skulle göra resan, lastades varorna av husbonden på, och det var vad ovan är nämnt, med smör, som var inlagt i större och mindre spannar (eller s.k. bötter) samt talg samt ost, kallad för Smålands Prästost. Dessa varor voro köpta i orten på både bondställen och torpen. - Någon eller några hade aska, som de kallade för luttringsaska, och den tillverkade de själva, och det tillgick så, att de huggde en stor mängd med boke och eldade i spisen inne i boningshuset natt och dag, tills de erhöill så stor mängd, som behövdes. Dock kunde de hava både större och mindre, som de kallade vällan, men en 7 å 8 tunnor var det minsta, och för att

Smörbötter.

Smålands präst-
ost.

Aska.

få det så det var säljbart, skulle det luttras till pottaska, och det tillgick så, att på vintern kördes hem från skogen en 6 stora stockar en 12 fot långa och minst en 18 å 20 tum i diameter i lilländan, men om de voro mycket kvistiga var så mycket bättre. Dessa stockar rullades tillsammans något över marken. Sedan eldades vid ena sidan med grov huggen ved, och för att elden skulle drivas inåt gruvan måste det vara stark blåst, och platsen vara på en hög och slätt kulle. Sedan fördes askan in där inunder stockarna varv efter varv, och den, som var luttringsmästare måste med en lång stång röra om det jämnt, och när han insåg tiden vara inne, skulle en tre andra karlar vara färdiga med långa stänger sammanpacka varje varv, tills hela massan blev ett enda hårt stycke. En sådan väll kunde väga en efter den tidens vikt 50 Lispund och sådan såldes väst i Hälsingborg och Landskrona. Vid lastningen bröts den i stycken för att kunna läggas ned i vagnshäken.

När varorna voro pålastade, antingen det var det ena slaget eller det andra, skulle fodret till hästen läggas på. Dock höljdes varorna med täcken först, och sedan lades hösäckarna på, och isynnerhet om en hade smör med de många olika spannarna, blev det nödvändigt att fastbinda fodersäckarna med en s.k. lässestång, som lades tvärs över säckarna och med rep fastbands vid häcken, och därefter det stora mataskrinet. Det skulle hava sin plats främst på lasset, och var så anordnat, att det medelst en liten kedja med hänslås kunde låsas fast med vagnshäcken.

Sedan måste man medföra en smörjebult till att förvara

smörja uti för att när som helst kunna smörja vagnen, och den hängde på en för detta ändamål gjord krok, och den hade plats på vagnens s.k. bakbank eller det stycke den borte vagnsaxeln är fäst vid. Dessutom skulle medföras en smörjval, bestående av en 3 fot lång träbit och en 2 tum bred och 1 tum tjock med ett hål i ena ändan med en repygla uti, så att den kunde fastbindas vid häcken, och den skulle lossas och begagnas, ~~XXXX~~ när vagnen smordes. Sedan man medelst en stång, som ~~HÄXXH~~ en såg sig före med, där någon sådan fanns, satte under vagnen och lyfte upp ett hjul i sänder skulle den smörjvalen sättas som stod under stången och sedan var det lätt att lossa hjulet från vagnen och smörja vagnsaxeln som nagelbandet. Skulle ske en gång varje dag. Dessutom skulle medföras hammare och hotång samt hästkosöm och andra spikar och sådant, som kunde behövas någon gång.

Sedan allt sådant var i ordning och man var färdig med att gå efter hästen och spänna för lasset, var det brukligt att närmsta grannar kommo och skulle önska en lycka på resan, därmed de vanligen hade för bruk att säga: "Lycka nu te din resa. Nu vore det gott att få se dig väl hemma igen!" Så brukades att en karlsperson skulle skickas av ett stycke men ej längre, än att han var den resandes första möte, och var därför tillsagd att vända om i tid, ty det ansågs för en lycka för resan, om det första mötet en fick var en karlsperson. Mötte en ett fruntimmer, ansågs det för olycka och motgång. Så tillgick det nästan helt och hållet, då jag var i Malmö första gången 1854 med undantag av brännvinskuttingen, ty jag

Önska lycka
på resan.

Första mötet.

begagnade ej brännvin, och emedan jag har den resan i gott minne, tror jag mig utförligt och med sanning beskriva densamma.

Det var kommet i sista hälften av oktober månad. Datom minns jag ej fullt, men det var på en torsdagsmiddag jag begav mig från hemmet och gjorde den dagen endast en halv mil till en gård inom socknen, där resällskapet skulle sammanträffa. Jag var då 15 år endast och måste uti allt rätta mig efter vad de övriga sade mig. Vi voro fem i ~~XXXXXX~~ sällskap för resan. På fredagsmorgonen efter intagen gemensam frukost gav vi oss åstad med våra lass, vom voro höga som små hus. Jag minns gott, att mitt lass bestod av 37 större och mindre smörspannar utom den övriga utstyrseln, som ovan är beskriven och med tillägg av en betsman, som skulle vara med för vägningen. När vi kört endast en halv mil, skulle vi beta hästarna ~~XXXXXX~~, och då skulle den första färaknäppen tagas, d.v.s. en sup av det medförda brännvinet, och jag kommer ihåg, att en av de äldre av sällskapet sade: "Ja, nu ska vi se efter vad mor har lagt i skrinet. Kommen nu hit ska ja ge er en sup, å så ska ni få smaka min pannkaka." Och jag skulle hava av pannkakan också, fastän jag ej tog med av brännvinet, och emedan det var den första supen på resan, kallades den för färaknäppen. När de fått var sin sup, och vi hade smakat på dens pannkaka, som hade bjudit oss på den, selades hästarna på och spändes för lassen, och så var det till att kneka iväg, ty sakta for vi fram. Komna till Hvittaryd spändes hästarna ifrån, och den skulle betas. Då voro vi endast något över en mil från första stället, och där skulle smörjvallarna lossas och smörj-

Färaknäppen.

Smörjsupen.

bulten tagas från sin plats och vagnen smörjas. Då var det en annan av sällskapet, som bjöd på smörjsupen, och dens pannkaka skulle smakas och berömmas, att det var en god kaka. Så fort vi voro i ordning, och hästarna hade betats ungefär en timme, ty det var det vanliga under hela resan, körde vi till Berga, där vi endast gjorde ett kort uppehåll. Sedan körde vi en halv mil till ett torpställe strax vid Öslöfs bök. Där tog vi natthärbärge. Lassen kördes några famnar från vägen, och hästarna bands vid en gärdesgård och sedan bäddades mellan tvenne vagnar med ett par täcken och dem lade vi oss uti på marken i det fria. Ljus hade vi med oss för att vid behov kunna lysa oss. Klockan 4 på morgonen stego vi upp från vårt nattläger, men då var det ganska kallt och marken var då vit av frost. Utan Något bestyr med påklädnaden och sådant vidare gav vi oss i väg och körde en halv ~~mil~~ mil eller strax söder om Ljungby. Där vattnades hästarna och där bekoms då vattusupen av dem, som först var färdig med att bjuda. För övrigt var det nästan efter tur dem emellan de bjöd på brännvin, och jag kan ej erinra mig att på hela resan någon av dem tog mer än en sup någon gång. Att de voro rusiga eller orediga förekom ej för någon på hela resan. Sedan körde vi en halv mil från Ljungby till ett ställe i Kånna socken Berghem. Där skulle vi smörja vagnarna och beta hästarna och äta frukost. Sedan for vi därifrån och till Bök, även i Kånna socken, där vi endast stannade en kort stund, medan vi vattnade hästarna och de fick hämta sig något. I Hamneda betades som vanligt en timme. Därifrån körde vi till Horn i Hamneda socken. Där stannade vi och betade hästarna. Även vi, som de brukade

Vattusupen.

kalla färakara skulle hava litet med mat också. Därifrån körte vi till ett ställe, som låg söder om Trakaryd ovanför en brant lid, kallad för Pannkakeliden. Där hade vi vårt tredje nattkvarter alldeles lika med förra natten ute på marken. Klockan fyra voro vi uppe. Det var då söndagsmorgon. Förberedelserna till dagen voro som dagen förut. När vi kört en kvarts mil skulle vi vattna hästarna endast. Sedan körde vi till en gård, som kallades Södra Sonna. Där betade vi och åto frukost, och emedan det var söndag beställdes där kaffe till oss. Det skulle vara särdeles rart och angenämt, ty kaffe var sällan brukligt i Hången vid den tiden. Innan vi for därifrån skulle vagnarna smörjas. Därifrån körde vi till Markaryd. Där betades som vanligt en timme. Nästa ställe där vi betade har jag nu glömt namnet på, men vi var då nära gränsen till Skåne. Därifrån kom vi fram på söndagskvällen till ett ställe där i Skåne, som de kallade för Krokpelles, emedan ägaren av stället var en liten krokig och puckelryggig man. Där låg vi inne i stugan, emedan det var ruskigt väder ute. Mannen var rätt vänlig, så vi fick värma oss, och han gav oss halm att ligga på, men vi var rädda, att någon på natten kunde komma och vilja stjäla något från oss, så att en i sänder skulle vara ute för att hålla vakt över natten så att ingenting kom bort. Klockan fyra voro vi i ordning att fara åstad och så fortgick resan den dagen som det hade gjort de andra dagarna. Femte natten sen vi for från hemmet var vi på ett ställe som hette Jorg(?). Där låg två av sällskapet ute om natten för att vakta lassen, men jag vill minnas, att vid tvåtiden på natten kom de in där vi andra lågo, eme-

dan det var kallt. Regelbundet klockan fyra bar det iväg, och det var klart väder hela dagen, och vi voro då på skånska slättbygden. Jag kommer gott ihåg, hur underligt jag tyckte det såg ut med den långa utsikten och de tätt bebyggda gårdarna med halmtak på alla husen och en kyrka i var by, och de många väderkvarnarna. Somliga voro i gång, andra stodo med sina vingar stilla. Och så skred vi fram den dagen och beundrade allt vad vi såg. Sjätte natten var vi i en gård, som hetade Sörvidinge en mil norr om staden Lund och då på kvällen rådgjordes om huru vi skulle förhålla oss vid försäljningen av de varor vi hade att utbjuda. Morgonen därpå, som var en onsdag, voro vi körfärdiga klockan tre, emedan vi borde vara framme i Lund i dagningen, och det var vi också, och vi körde lassen på torget, där hästarna togos från vagnarna och bundos på anvisat ställe, och sedan täcken och andra tillbehör voro avtagna, och smörbötterna voro uppstaplade kring våra vagnar väntades köpare. Fram på morgonen kom en och annan och köpte en s.k. bötta med smör uti än av den ene av sällskapet och än av en annan, och så fort som handeln var uppgjord, var det säljarens skyldighet att följa med köparen till hans bostad och bära smöret och väga det och få betalning och sedan taga smörböttan tillbaka. Talgen såldes i parti. Priset på smöret varierade efter den tidens mynträkning, en 22 a högst 24 skilling men ock i pund 9 kr., men det oaktat sålde vi helt litet om dagen. - Mot kvällen ställdes lassen i ordning, och resan fortsattes mot Malmö stad, och voro vi den natten på ett ställe, som hetade Åkarp. Där var gården byggd i fyrkant, så när portarna voro stängda på kvällen, var vi säkra och lågo där på ett höslinder.

9. 9.

Följande dag voro vi i Malmö med våra lass och försäljningen av våra varor tillgick alldeles lika som i Lund, men vi kunde ej slutsälja den dagen utan måste stanna där till dagen därpå, och det vi intet kunde sälja på torget såldes till bagare för 8 Rd. och 24 sk. Sedan skulle vi göra uppköp bestående av *gräsej* till julafisk, något litet med kaffe och socker, men sådant begagnades sällan. Ett skålpund av var sort var nog för året. Någon liten pjäs av porslin. Det allra nödvändigaste var 1/4 tunna salt för husbehov, och de, som voro något förmögna gjorde några andra inköp, t.ex. en bågare av silver eller en s.k. silverbeslagen sjöskumspipa att röka tobak ur. Sent på en fredagskväll körde vi från Malmö och voro den natten i Åkarp på samma ställe, där vi var när vi körde mot Malmö stad. På lördagen stannade vi endast två timmar i Lund. Jag var då och besåg den vackra domkyrkan, som jag hade hört talas om så mycket hemma. Där i Lund gjordes våra lass i ordning för hemresan. De många smörbötterna behövde lika stort utrymme som förut men voro betydligt lättare nu, när de voro tomma. Och vi voro glada att, som de uttryckte sig, få vända näsan mot hemmet. Hemresan var som bortresan i sakta mak. Endast en dag fortare gjorde vi hemresan. Sent på onsdagskvällen voro vi hemma. Vi hade någorlunda gott väder under hela resan utom på söndagen när vi reste hem, hade vi mycket svårt väder, och på aftonen föll regnet i strida strömmar, så vägen blev nästan ofarbar, och vi kunde ej få natthärbärge någon stans, utan vart vi kom, blev vi nekade, och så körde vi från det ena stället till det andra tills långt fram på kvällen, då vi fick komma under tak. Våta som vi voro måste vi lägga oss i ett oeldat rum och på

lergolv, som de hava i Skåne, och vattnet rann av våra kläder, så när vi legat en stund, var det som vi legat i vatten, och vi frös oupphörligt och blevo sjuka, men vi måste ge oss i väg vid tretiden på morgonen, ty vi kunde ej bärga oss längre, men det var nästan omöjligt att komma fram. Vägen var som en upplöst lervälling, och diken och bäckar rent av forsa- de fram vid vägen, men det måste gå, och alla åstundade att få komma hem, ty fodret till hästarna var nästan slut, så vi fingo köpa foder till häs- tarna de två sista dagarna, men höet var ej så dyrt. En 17 öre pundet, högst 25 öre. Även maten till oss själva började smaka gammal, men vi måste taga så dant det var, ty vi hade ej råd till att köpa så mycket som en sill eller ett kvarter mjölk, och jag kan ej erinra mig att vi köpte mer till vårt behov än det vi köpte var sina koppar kaffe de båda sön- dagsmorgnarna, som vi voro borta på resan. Så gick det dag efter dag till onsdagsnatten. Då kommo vi var till sitt, och det allra bästa kamratliv hade rätt oss emellan på resan, och vi hade då varit borta på resan i jämnt två hela veckor, och ingen av oss hade åkt så långt vägstycke som 100 meter, utan vi hade knogat och gått hela vägen både fram och åter. Och för en sådan resa skulle jag hava 18 kronor, och för det jag hade haft

Lön för resan.

ansvaret för varorna och försålt smöret och gjort allt till dens belåten- het, som hade anförtrött mig varorna, fick jag 1 kr. 75 öre och för smöret och talgen, som jag hade haft till lass, lämnade jag en 260 kr, och så hade jag köpt hem till den, som jag körde åt, för en 8 kr.

Sedan måste en för grannar och bekanta, som kommo flera

i sällskap för att önska lycka till att vara väl hemkommen, redogöra för hela resan, och hur allt hade tillgått. Där äro ej så många spörsmål nu för tiden, när någon som varit borta i flera år i Amerika, som det var på den tiden, då någon hade gjort en resa till Malmö eller Göteborg, ty den, som hade varit borta, skulle berätta både om nattställe och beteställe, och hur det hade tillgått för övrigt, och vad en hade fått för smör och talg, och hos vilken eller vilka köpmän vi köpt varorna, som vi hade haft hem m.m. dylikt.

Sådan var den resan jag fick göra från Hängen⁴ till Lund Och Malmö. Vägens längd däremellan var 20 mil. Det undras, om en skulle skicka någon i väg nu för att göra en sådan resa, och hurmycket det skulle kosta. Nej, bättre är det nu, när en stiger på tåget här i Hängen⁴ kl. 10 fm. är en i Malmö kl. 6 em. samma dag och slipper både att bliva våt eller frysa, och en behöver ej att vara orolig och ledsen för att hästen tröttnar, ty det var ej så ovanligt förr på de långa resorna, att en och annan häst tröttnade, så att de fick stanna efter någon dag, så att hästen fick vila något, men det ^{ansågs} ~~ansågs~~ ej att orsaken var för det att hästen var mager, utan de sade, att någon hade förgjort hästen, och då skulle hästen kureras för det.

Och nu är denna resebeskrivning slut.

Hans Havskvinnoson

föddes av en havsjungfru, och hans fader var en smed. Han var blott några år, när som han var fullvuxen, och skulle då ut i världen och pröva sin lycka. Då sade hans moder till honom, att han skulle gå till sin fader och be honom om lite hjälp, men han bad inte om mer än att han skulle göra honom en spatserkäpp, och han gjorde först en som en vanlig käpp utav järn förstås. Då tog han och bröt den i bitar, för den var mycket för klen för honom. Då tog han och gjorde en så grov, att den var som en vanlig järnstång, och då sade han tack till sin fader och gick att söka sig arbete, och kom till en gård som var 12 drängar. Men där skulle vara 24, och han åtog sig att arbeta för 12, men han skulle hava mat för 12 och lön för 12.

Det första de skulle göra, så skulle di tröska. Då tog Hans av taket på ladan och band ihop två hanaband och började att tröska i ladan och skilde sig snart vid förtare än di andra. Dagen efter skulle

de harpa. Då tog Hans och lade sig vid den ena ändan och blåste bort agnarna, så det gick fort. Dagen efter så skulle de köra åt skogen efter ved. Då steg de andra drängarna upp så tidigt, så de skulle bli först. Då gick pigorna och väckte honom och sade, att de andra drängarna är för länge sedan körda åt skogen. Då sade Hans, att fick lov att hava sig lite till livs. Så hade de andra drängarna tagit alla de likaste hästarna. Där var inte mer än ett par lusingar(?). Då satte han ihop en gammal vagn och körde åt skogen. Då mötte han dem vid en grind. Då tog han och vältade en stor sten utför på vägen, så de andra drängarna inte kunde komma förbi. Hans körde åt skogen, och då hade han ingen yxa. Då tog han och ryckte upp träden med rötterna. När han hade läst så kunde inte hästarna draga det ur fläcken. Då tog han lasset på ryggen och kila av hem. När han kom till grinden, så stod de andra drängarna där och kunde icke komma förbi. Då tog han bort stenen och var före dem hemma. Då började de att bli rädda för honom och ville bli av med honom. Nästa dag skulle de rensa en brunn, och då tänkte de, att de skulle bli kvitt honom. Då skulle han gå ned i brunnen. Då tog de andra drängarna och började att kasta sten på honom. Då tittade han upp och sade, att de skulle se efter barnen, så att de inte revo smulor i ögonen på honom. Då blev de förvånade och undrade, hur de skulle kunna bli av med honom. Då tog de en kvarnsten, som di tog och väl-

trade ned på honom, och den kom rakt om halsen på honom. Då gick han upp och in till patron med kvarnstenen på halsen och rev ned dörrarna och klagade på dem för det.

Då blev de rent förskrämda och visste inte, hur de skulle bli av med honom. Då var där en sjö intill, som kallades Svartsjö. Där hade ingen varit och kommit hem med livet. Då skulle de ställa av honom dit och fiska. Då fick han mat och pengar med sig till en längre tid. Då tog han sin käpp och maten på ryggen och spatserade av. Så kom där så fullt med smådjävlar och började ansätta honom. Då tog han upp sin käpp och började slå till höger och vänster och slog av armar och ben på dem. Då började de att be honom låta bli, och det gjorde han med det förbehåll, att de skulle ställa hem så mycket fisk, som fanns i sjön, och om morgonen så var där så mycket fisk på gården, så att de inte kunde komma ut för fisk. Då blev de rent förskräckta och gav honom en ryslig massa pengar för att han skulle gå.